

અર્જુનમંજરી

૧૮૫૬ વૈદિક ગ્રંથ.

ઘટલે

જુદા જુદા ખોરાકના અપચા-ઉપર
લિખ લિખ ઉપચાર.

તે

મુળ સંસ્કૃત સાથે ગુજરાતી ટીકા સહીત

દોહરો.

ખાવા તણો ખોરાકની, રાખો નહીં કયાસ;
અજીણુ તેનાં નહીં થવા, પુસ્તક હોય આ-પાસ.

નડીયાદ:

સત્યસાગર પ્રેસમાં છાપ્યો.

કિંમત આના બે.

અર્જુનમંજરી

વૈદક ગ્રંથ.

ઘટલે

જુદા જુદા ખોરાકના અપચા-ઉપર
લિખ્ત લિખ્ત ઉપચાર.

તે

મુળ સંસ્કૃત સાથે ગુજરાતી ટીકા સહીત
છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

વૈદ્ય મયારાંભ સુંદરજી અને ભટ્ટ ત્રિંબક જટારાંકર વૈદ્ય,
કુંડલા-પ્રાંત કાઠીયાવાડ.

દોહરો.

ખાવા તણા ખોરાકની, રાખો નહીં કયાસ;
અર્જુન તેનાં નહીં થવા, પુસ્તક હોય આ-પાસ. ૧

નડીઆદ

સત્યસાગર પ્રેસમાં છાપ્યો.

કિંમત આના બે.

પ્રસ્તાવના.

વધક વિષય એ મનુષ્યની આરોગ્યતા સાચવવાનું મુખ્ય સાધન છે. અને તેમાં પણ રોગ ટાળવાનાં ભિન્નભિન્ન શાસ્ત્રો છે, તે કરતાં જે રોગ નહીંજ થવા દેવાને કે થતા અટકાવવાને માટે મુખ્ય ને પ્રથમ વૈધકઅંગ જે “ આરોગ્ય રક્ષણ શાસ્ત્ર છે ” તેની વૈધોને તો શું, પણ અન્ય મનુષ્યોનેય, જે વારંવાર વૈધોનો ખર્ચ પડે છે તે નહીં પડવા માટે આરોગ્ય રહેવા ધર ધર દીઠ જરૂર છે. એવાં તન્દુરસ્તી જાળવનારાં શાસ્ત્રો, યુરોપ આદિ સુ-ધરેલા દેશોમાં ધર ધર પ્રત્યે હોય છે. અને આપણે પણ ઉત્તમ પણે આરોગ્ય રહેવા એ સંબંધમાં એટલી જરૂર છે. આ પુસ્તક “ અજીર્ણ મંજરી ” એ આરોગ્ય રક્ષણ શાસ્ત્રમાંનો એક મુખ્ય ભાગ છે. અને તે પ્રાચીન રૂપીઓની વૈધ વિધાથી નિર્માણ થયેલો છે. જે જે રોગ થાય છે તે શરીરમાં રકત આદિ કા-ચાને વિકૃત રસ થવાથી થાય છે. અને તેવી રોગ જનક રકત વિકૃતિ વિગરે અજીર્ણ વડે થાય છે. કારણ, અજીર્ણ એ આધાના ખોરાકનું સંપૂર્ણ રીતે નહીં પચવું થવાથી થાય છે. માટે સર્વેને ઘટિત છે કે, કાંઈ પણ ખોરાક વધારે, ઘટાડે ભક્ષણ થવાથી અજીર્ણ (અપચો) થયેલ માલમ ઘડે તો તેનો તુર્ત ખનતો ઈલાજ કરવો. આ ગ્રંથની એ ખુબીછેકે, કેટલાક અન્નનાં અજીર્ણ તો, તેના વિરુદ્ધ અન્ય અન્ન જમવાથીજ, તે તેના ઉપાય થઈ પડી મટાડે છે; તે સુગમ છે. શરીરમાં ઘણા રોગો અજીર્ણ વડે લોહી વીગરે વિકૃત થવાથી થાય છે, અને શરીરનો મુખ્ય જીવન સંબંધ ખોરાકપર આધાર રાખે છે. માટે સર્વેએ આવા આવા ગ્રંથોથી શરીર તન્દુરસ્તી સાચવવાના વાકેફગાર રહીને ખોરાકનાં અજીર્ણ થવાથી તેના ખનતા ઈલાજ લઈ આરોગ્ય રહેવું જરૂરનું છે. આરોગ્ય રહેવાને ખીનાં સાધનો એથી વધારે શ્રેષ્ઠ ન ગણાય; અને અમારો પણ તે માટેજ આ પ્રથમ પ્રયત્ન છે. આરોગ્ય રહેવાને-આ પ્રથમ ને મુખ્ય રસ્તો સૂચવ્યો છે, તેમ-(વૈધક ગ્રંથદ્વારા) ખીજા ઉપાય પણ રફતે રફતે સૂચવતા રહીશું.

આ ગ્રંથની અંદર અજરણના ભિન્ન ભિન્ન ઉપાય ભર-
પુર સારા વૃત્તના શ્લોક છે; અને તે સાથે તેની ગુજરાતિ અર્થ
વાળી સરળ ટીકા છે. કે જેથી સંસ્કૃત ભાષાના અજાણ સાધા-
રણ લોકોને પણ સમજવું સુગમ પડશે. આ ગ્રંથ અંદર જે જે
અજરણના ઉપાય છે, તેમાં તે કેટલા વજનથી લેવા એમ ગ્રં-
થકારે લખેલ નથી તોપણ તે માટે સારંગધર ગ્રંથમાં આવેલા
તે વિશેના નિયમો પરથી સમજવું સુગમ છે. જ્યાં રસ-સ્વરસ
કહેલ હોય ત્યાં એકથી બે તોલા લેવું. જ્યાં ચૂર્ણ, ગુટિકા હોય
ત્યાં, તે પાથી અર્ધા તોલા પર્યંત (જેરી પદાર્થ નહીં) સમજવું.
જ્યાં તેલ, ઘી, સાકર, મધ વીગરે કહેલા હોય ત્યાં તે ચાર ચાર
તોલા સમજવું. અને કૃણ, કુધ, દહીં, છાસ, કાંજી, અન્ન વિ-
ગરે અજરણ સમનાર્થ કહેલ હોય તો તે યથેચ્છ આહારના રૂ-
પમાં અલ્પ વજનથી સમજવું. આ ગ્રંથમાં ઘણા પદાર્થથી થતાં
અજરણ; ખીજા તે વિરૂદ્ધ ખોરાકના પદાર્થથી મટે તેમ બતાવેલ
છે, તેથી ઘણે ભાગે તેવામાં વજનની જરૂર પણ છે નહીં. છેવટ
આ ગ્રંથમાંના શ્લોક, અને તેના અર્થ દર્શાવતાં બે ક્યાંય, ખાં-
મી રહેલી જણાય તો, તે ક્ષમા કરી બતાવશો, કે તે ખીજા આ-
વૃત્તિમાં સુધારીશું. એજ.

તા. ૬.

આપણાં જાડાં લોકો, અજરણને કાઠે ભાર રહ્યા
કે ધચરકા વિકાર થયો એમ કહેછે. અને કેટલાંક કપચ ગયું, કે
કાળ જે અગર કાઠે ચોટયું એમ પણ બોલે છે.

અજીર્ણમંજરી

અર્થાત્.

અજીર્ણે પચાર વૈધક.

૧૮૨૬

શ્લોક.

અજીર્ણ પ્રભવારોગાસ્તદજીર્ણં ચતુર્વિધં ॥

આમં વિદગ્ધં વિષ્ટગ્ધં રસાજીર્ણં ચતુર્થકં ॥ ૧ ॥

અર્થ—મનુષ્યને અજીર્ણ (અપચા)થી રોગ થાય છે. તે અજીર્ણ આમ, વિદગ્ધ, વિષ્ટગ્ધ; અને રસાજીર્ણ, એમ ચાર પ્રકારનું છે.

ચાર પ્રકારના અજીર્ણનાં લક્ષણ.

આમેચ સઘ હદ્ગારો વિદગ્ધે ચોદર વ્યથા ॥

વિષ્ટગ્ધે ચાંગભગઃ સ્યાદ્રસશેષેધિજૃમ્ભણં ॥ ૨ ॥

અર્થ—આમાજીર્ણ થયું તો બાંહુ ઓડકાર આવે, ને વિદગ્ધાજીર્ણથી પેટમાં દુખે છે; અને વિષ્ટગ્ધાજીર્ણ થયું તો અંગ ભંગ થાય છે, ને રસશેષ અજીર્ણથી બગાસાં આવે છે.

ચારેય અજીર્ણ ઉપર સામાન્ય ઉપચાર.

આમે ચોષ્ણો દકં પેયં દગ્ધે ચોદર સ્વેદનં ॥

વિષ્ટગ્ધે રેચનં ચૈવ શયનં રસ શેષકે ॥ ૩ ॥

અર્થ—આમાજીર્ણ થયું તો ઉનું પાણી દેવું, વિદગ્ધાજીર્ણમાં પેટ શક્વું, વિષ્ટગ્ધાજીર્ણ ઉપર રેચક દેવું; અને રસ શેષાજીર્ણ શમન માટે શયન કરવું.

અજીર્ણ પચનના દિવસ.

ઘૃતાજીર્ણેદિનાઃ પંચ તૈલે દ્વાશદકસ્તથા ॥

તિથિ સરુયા પયસ્યુક્તા દધિવા વિંશતિ સ્મૃતા ॥૪॥

અર્થ—ધીનું અજીર્ણ પાંચ દિવસે, તેલનું ખારે, દુધનું પનરે, દહીંનાને વીસ દિવસ + પચન થવામાં લાગે છે.

આમાન્નં સપ્ત રાત્રેણ દધિપોઢશભિસ્તથા ॥

ક્ષીરંવિંશતિભિર્જ્યેમાંસમાસેનપચ્યતે ॥ ૫

અર્થ—કાચા અન્નનું અજીર્ણ સાત રાત્રીએ, દહીંનું શીળ દિવસે, દુધ વીસ દિવસમાં; અને માંસ મહીને પચન થાય છે.

ઉષ્ણોદકંઘૃતાજીર્ણેતૈલાજીર્ણેચકાંજિકં ॥

ગોધૂમેકર્કટિઃશ્રેષ્ઠા કદલ્યાન્નફલેયતં ॥ ૬ ॥

અર્થ—ધીનું અજીર્ણ થયું તો ગર્ભ પાણી દેવું, ને તેલના અજીર્ણ ઉપર કાંજ દેવી, ઘઉંના અજીર્ણ ઉપર કાકડી ખાવી, અને કેળાં ને કેરી, તેના અજીર્ણ ઉપર ધૂતપાન કરવું.

નારીકેલફલેપુતંદુલમથ;ક્ષીરંરસાલેહિતં; જબીરોત્થર સોઘૃતે-
સમુચિતઃસર્પિસ્તુમોચાફલે ॥ ગોધુમેપુચકર્કટીહિતતમા ચા

માસયેકાંજિકં નારંગેગુહમ્ભક્ષણંપ્રકથિતંપિંડાલુકંકોદ્રવે ॥ ૭

અર્થ—નાળીએરના અજીર્ણ ઉપર ચોખા, કેરીના અજીર્ણ ઉપર દુધ, ધીના અજીર્ણ ઉપર લિંબુનો રસ, કેળાના અજીર્ણ ઉપર ધી, ઘઉંના અજીર્ણ ઉપર કાકડી, આમાજીર્ણ ઉપર કાંજ, નારંગીના અજીર્ણ ઉપર ગોળ; અને કાંદા ધાન્યના અજીર્ણ ઉપર શેત રતાળુ ખાવાં

પિષ્ટાન્નેસલિલં પ્રિયાલફલજેપથ્યાહિતામાષજે, સ્વંડંક્ષીરમ

વેતુતક્રમુચિતંકોષ્ણાવુકાલિંગજે ॥ માત્સ્યે ચૂત્ત્વલંત્વ

† અજીર્ણ (અપચા) નું પાચન એ એક કોઈજ પાચન થાય છે એમ નહીં સમજવું; પણ તે સાથે તેનાથી બનેલા કા-
ચા લોહીથી જે શીળશ વિગેરે શરીર વિકાર થાય છે, તે મટ-
વાને લોહીને, તેથી થએલા આમ (કાચા) રૂપમાંથી સુધરીને
પૂર્વ રૂપમાં આવવાને તે ગણાવ્યા દિવસે લાગે છે એમ સમજવું.

જીર્ણશમનંમધ્વંવુપાનાસયે તૈલંપૌષ્કરજેકદુપ્રશનંશેષાસ્તુધ્વા
જયેત્ ॥ ૮ ॥

અર્થ—પિષ્તાન્ન (લોટથી બનેલાં ભોજન)ના અજીર્ણ ઉ-
પર પાણી, ચારોળીના અજીર્ણ ઉપર હીમજ, અડદના અજીર્ણ
ઉપર સાકર અથવા વડાગરૂં મીઠું, દુધના અજીર્ણ ઉપર છાશ,
ને તરબુચ, કાલિંચડાના અજીર્ણ ઉપર ગર્મ પાણી, માંછલાનાં અ-
જીર્ણ ઉપર આંખા, મછના અજીર્ણ ઉપર મધ પાણી; અને એ-
રંડીઆના અજીર્ણ ઉપર શરસીયું તેલ દેવું.

પનસેકદલંકદલેચઘૃતંઘૃતપાકાવિધાવાપિજંભરસઃ ॥

તદુપદ્રવશાંતિકરંલવણંલવણેપિચંતંદુલવારિપરં ॥ ૯ ॥

અર્થ—ફનસના અજીરણ ઉપર કેળાં, કેળાના અજીરણ ઉ-
પર ઘી, ઘીના ઉપર લિંબુનો રસ, લિંબુના રસના ઉપર મીઠું,
ને મીઠાના અજીરણ ઉપર ચોખ્ખાનું ઘેણ દેવું.

નારિકેલફલતાલમૂલયોઃ પાચનં યદ્દહતંદુલંવિદુઃ ॥

તેવદંતિમુનયોથતંદુલાન્ક્ષીરવારિષરિપાચયસપિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—નાળીએર, તાડફળ, ને મુળ, એના અજીરણ ઉપર
ચોખ્ખા પાચન છે. અને ચોખ્ખાનું અજીરણ, દુધ પાણી પચાવે છે.
એમ મુનીઓએ કહેલ છે.

દાંડિમામલકતાલતિંદુકાવીજપૂરલવલીફલાનિચ ॥

વાકુલંફલમતીવપાચયેત્પાકમેતિવકુલંસ્વમૂલતઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—દાડમ, આંખળાં, તાલફળ, ટિંડોરાં (બોલાં) બી-
જેરૂં, ને કેળાં, એના અજીરણ ઉપર બોલસરીનાં ફળ પાચક
છે, અને બોલસરી ફળનું અજીરણ તો બોલસરીનાં મુળથીજ પ-
ચન થાય છે.

માધુકમાલુરનૃપાદપાનાંપરુપર્જૂરકપિત્થકાનાં ॥

પાકાયપેયંપિચુમંદવીજંસિદ્ધાર્થકોહંતિચવીજપૂરં ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—મવડાં અગર મધ, બીલીફળ, કોઠાં, રાજભાત, ફા-
લસા, (પરદેશી મેવો), ખજૂર, એના અજીરણનું પચન થવા માટે

લીંબોળીયું વાટીને દેવી; અને બીજેરાનું અજીરણ સરસવ ના
રા કરે છે.

મૃણાલશર્જુરકહારહૂરાકસેસશ્રંગાટકશર્કરાણાં ॥

યથાવિપાકાપચમદ્રમુસ્તંતથારસાનેષુપયઃપ્રશસ્તં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—બીસે (દક્ષણી મેવો) ખજીર, દ્રાક્ષ, શીંગોડાં, અને
સાકર, એના અજીરણ ઉપર ભદ્રમોથ (મોથ) દેવી; અને લસ-
ણના અજીરણ ઉપર કુધ દેવું.

આમ્રાતકોદુંબરપિપ્પલીનાંફલાનિચપ્લક્ષવટાદિકાનામ્ ॥

વિશ્વૌષધંપર્યુષિતોદકેનસૌત્રર્ચલેનામ્રફલશ્યપાકં ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—અંજીર, ઉંખરાં, વડના ટેટા, પીપર ને પીપ-
લાની ઘેપડીયું, એના અજીરણ ઉપર થંડા પાણીમાં શુંઠ વાટી
ને પાવી, અને કેરીનું અજીરણ સીંધા લુણથી પચન થાય છે.

સૌત્રીરંફલમુષ્ણવારિહન્યાત્રાપ્રાચીનામલકંચરાજિકૈકા ॥

શર્જૂરંચપુરુષકંપ્રિયાલંતૈલંતાલફલંપચેન્મરીચં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—બોરના અજીરણ ઉપર ઉનું પાણી, આંબળાના અ-
જીરણપર રાઈ, ને ખજીર, ફાલસા, ચારોળી, એ ઉપર તેલ દેવું;
અને તાડફળના પાચન માટે ત્રીખાં મરી દેવાં.

નાગરંહરતિબિલ્વજાંબવંપાચયેન્મધુરિકાકપિત્થજં ॥

સર્વથૈવસકલામયહંત્રીપ્રીતયેજ્ઞિજનનીગદિતાસા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—બીલાં, જાખુડાં ને રાવણાં, એના અજીરણ ઉપર
શુંઠ દેવી. અને કોઠાંના અજીરણ ઉપર વરીઆળી દેવી. એ
બધું કરીને સર્વ વ્યાધી નાશક, અગ્ની દિપક એવી કહેલી છે

પનસામલકીફલપક્તયેભજતર્જસતરોશ્ર્ચબીજકં ॥

સકલમપ્યુદિતંનુદિતંફલંપ્રપચંતિપ્રસૂતંકપિકલ્લુજં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—પનસ, આંબળાં, એના અજીરણ ઉપર શીતાફળ
દેવાં; અને કોઈ પણ ફળના અજીરણ ઉપર કૌઆં (ભેરશીંગનાં
બીજ) દેવાં,

આદ્રામ્રવીજંપનસેવિકારેરસાલપક્ત્યૈઘનરાવમુલં ॥

આપુપપક્તેઃસજલાયવાનીસાકૈશ્વદુક્તાપૃથુકસ્યપક્ત્યૈ ॥૧૮॥

અર્થ-ફૂનસ ભક્ષણથી વિકાર થએ તો, કેરી અંદરની ગા-
ટલી દેવી; અને કેરી રસના અછરણ ઉપર તાંજળજાતાં મુળ
પાવાં; અને મરમરા નેવડાં, એના અછરણ ઉપર અજમાને પા-
ણી દેવું.

પાલંકિકાર્કેશુકકારવલ્લીવાર્તાકવંશાંકુરમૂલકાનાં ॥

ચુંક્રીકિકાલાંબુપટોલકાનાંસિધાર્થકોનેઘરવસ્યપક્ત્યૈ ॥ ૧૯

અર્થ-ફુંડાડાં, ચીચુરડા, કારેલાં, રીંગણાં, વાંસના અંકુર,
મુળા, લુંણી, દુધીયું, ને પંડોળું, એના અછરણ ઉપર રાઈ કે
રાઈતું આપ્યું અને મયુર માંશના અપચ્યા ઉપર પણ તેજ.

પિશિતપનશયોઃસ્યાદામ્રવીજેનપાકઃકૃશરમહિષયોપિત્ક્ષી
રયોઃસૈંધવેન॥દ્વિદલપરિણતિઃસ્યાન્નિપ્પલીદીપ્યકાભ્યામપહરતિ
તૃષાંભોવૈદલાનામજીર્ણં ॥ ૨૦ ॥

માંસ, અને ફૂલસના અછરણ ઉપર આંખાની ગાટલી
દેવી, અને ખીચડી ને ભેંસના દુધના અછરણ ઉપર સૈંધવ દેવું
ને સર્વ દ્વિદળ (દાળ)ના અછરણ ઉપર પીંપર ને અજમા દે-
વા અથવા પાણી દેવું.

પટોલવંશાંકુરકારવલ્લીફિલાન્યલાંબુનેવહ્વાનેજગ્ધ્વા ॥

ક્ષારોદકંબ્રહ્મતરોર્નિપીતંભોક્તુંપુનર્યાછતિતાવદેવ. ॥૨૧॥

અર્થ-પંડોળાં, વાંસ અંકુર, કારેલાં, દુધીયું, એના અ-
છરણ ઉપર આખરાની રાખનો ક્ષાર દેવો. એટલે તુર્તજ ભુખ
લાગીને ભોજનની ઇચ્છા થાય છે.

વાસ્તુકસિદ્ધાર્થકચંચુશાકંપ્રપાતિસઘઃસ્વદિરેણપાકં ॥

યથાગુડઃસૂરણનાગરંગૈસ્તથાલુકંતંદુલવારિહંતિ ॥૨૨॥

અર્થ-ચુકા, રાઈ, લુંણી, એની ભાજનું અછરણ થયું

તો એરથી પચન થાય છે. અને સુરણ નારંગી, એનીપર ગોળ દેવો. તેમજ અળવીના અછરણ ઉપર ચોખ્ખાનું ઘોણ દેવું.

પત્રાણિપુષ્પાણિફલાનિપાનિમૂલાનિપૂર્વાણિમયોદિતાનિ ॥

શાકાનિસર્વાણ્યપયાંતિપાકંક્ષારેણતાન્યેવતિલોદ્ભવેન. ૨૩॥

અર્થ—જે મેં આગળ કૃણો, ગુળ, કંદ, પલ, કહ્લાં, તે સર્વ અને સંપુર્ણ શાક ભાજી, એના અછરણ ઉપર તલના તલ-સરાની રાખના ક્ષાર દેવો.

કાંજિકંહિલવણાંન્વિતંશૃતંપિષ્ટપાચનકમાદિશંતિહિ ॥

સર્પિરેવયવમૂક્તસંયુતંમાંસંપાચનમધોષ્ણવારિણા ॥૨૪॥

અર્થ—પિષ્ટ (ભોજ)નું અછરણ થયું તો તેના પાચન માટે કાંજી પકવી તેમાં મીઠું નાંખીને દેવી; અને જવનું મુક્ત (આછી રાખ) અને ધી, એ આટાના (સાતવાના) અછરણ ઉપર; અને માંસના પાચન માટે ગર્મ પાણી દેવું.

શ્યામાકનીવારતિલાતમીતાંનિપ્યાવકંઘૃયવપષ્ટિકાનાં ॥

મથેનપાકોથકુલિસ્થચિંચાપાકાયપેયંતિલતૈલમેકં ॥૨૫॥

અર્થ—સાંવો, દેવ ચોખ્ખા, તલ, અળસી, ખંડી, કાંગ, જવ, સાઠી ચોખ્ખા, એના અછરણ ઉપર સાતવો ધી, દાડમ, ગોળ, એ એકલ કરવાથી જે મંથ થાય છે, તે દેવો. અને કળથી, આમલી, એના પાચન માટે એકબું તલ તલ દેવું.

ગોધૂમમાપૌહરિમથમુદૌયવાન્સતીનાનૈકિતવોનિહંતિ ॥

યન્માતુલુંગીફલમેતિપાકંક્ષણેનસોયંલવણાનુભાવઃ ॥૨૬॥

અર્થ—ધઉં, અડદ, ચણા, મગ તે જવ, તથા વટાણા, એના અછરણ ઉપર તેજ અનાજના કાચલાને વાટીને પાવો. અને બીજેરાનું અછરણ મીઠાથી એક કાણમાં નાશ થાય છે.

સ્વર્જૂરિકાષીજકસેરુમીનામુદૈર્યવાન્તૈલયુતાન્નિહંતિ ॥

કર્પૂરપૂંગીફલનાગવહ્લીકાશ્મીરજાતીફલજાતિપત્રી ॥૨૭॥

કસ્તૂરિકાસેતુકનારિકેલજલંપચત્વાશુસમુદ્રફેન : ॥

નિંબુફલેનાપ્યથચોષણેનતક્રેણવાસર્પિરુપૈતિપાકં ॥૨૮॥

અર્થ-ખલ્લૂર, કમળ ડોડા, કચરા, મત્સ્ય, મગ, જવ, એ ના અછરણ ઉપર તેલવાળાં ભક્ષ્ય પદાર્થો દેવાં. અને કપૂર, સોપારી, નાગરવેલી પાનની ખીડી, કેશર, જાયફળ, જાવંત્રી, ક-સ્તુરી, સેતુ, એના અપચા ઉપર ને નાળીએરનું પાણી ન પચે તો તે સર્વના પાચન માટે સમુદ્ર કીણ દેવું. ધીના અછરણ ઉપર- લિંબુ, મરી અથવા છાશ, મરી ચૂર્ણ સાથે દેવી.

તૈલાનિસર્વાણિતિલાદિકાનાંપ્રયાંતિપાકંકિલકાંજિકેન ॥

શ્યાત્તદિકારેલવણંશતક્રંતયોર્વિકારેચપરશ્પરંતે ॥૨૯॥

અર્થ-સંપૂર્ણ તલ આદિનાં ખાવાનાં મીઠાં તેલ, કાંઠ (ચોખ્ખાની આછી જરણ જીવી રાખતે આથે નાંખીને, તેમાં ઉભી કરેલી ખમીરથી ખટાસ તે) થી પચન થાય છે. અને કાંઠના વિકાર થએ તો મીઠું નાંખીને છાશ પાવી; ને છાશને પીટના વિકાર ઉપર પરસ્પર છાશને મીઠુંજ વાપરવું.

શૃગવેરરશણ્વકેવલંક્ષારતોયમથવાપલાશજં ॥

શ્લેષ્મવંરશમુદશ્યાત્તિક્ષણાદાગ્નિવેશમુનિનેદમીરિતં ॥૩૦॥

અર્થ-શરડીના રસના અછરણ ઉપર આદુ (શુઠ) નો રસ અગર ખાખરાની રાખની ઉપરનું ક્ષારવાળું પાણી દેવું, એ-મ “અગ્નિવેશ” કહેલ છે.

માહિષેપયસિશૈધવંયથાસૈધવંકુશરપક્તયેતથા ॥

કાંજિકંચવિદલાન્નપક્તયેશીલયંતિજઠરાગ્નિશક્તયોઃ ॥૩૧॥

અર્થ-ભેંશના દુધ ઉપર, ને ખીચડીના અછરણ ઉપર સીંધાલુણ દેવું, અને દ્વિદળાન્ન (સીંગી અન્ન) પચન થવા માટે કાંઠ પાવી.

કિમત્રાચિત્રંવહુમાંસમત્સ્યભોજીસુખીસ્યાત્પરિપીયમૂક્તં ॥

અસદ્ભૂતકેવલવન્હિપકમાંસેનમત્સ્યઃપારિપાકમેતિ ॥૩૨॥

અર્થ-ધણાં માંછલાં અને માંસ, એનું અછરણ (કપચો)

સૂકત પ્રાશનથી મટે છે એમાં તો શું આશ્ચર્ય, પરંતુ માછલાંનું અજીરણ એ કવળ અગ્નીપર શેકેલું માંસ ખાવાથીજ પચત થાય છે એ આશ્ચર્ય છે.

* કપોતપારાવતનીલકંઠકર્પિજલાનાંપિશિતાનિઝગ્દ્વા ॥

કાસ્મર્યમૂલંપરિપીયપિષ્ટંસૌવર્ચલંવાસહભૂક્તમુક્તં ॥૩૩॥

અર્થ—હોલાં, પારેવાં, મોર, કર્પિંજળ, ને તેતર, એના માંસનું અજીરણ થયું હોય તો શીણવી ઝાડનાં મુળ (કચ્છમાં ગાંગીલવા નામના એવો થાય છે તેનાં ઝાડ) ને વાટીને, તેના રસની અંદર સંચળ નાંખીને દેવો.

કોષણેનમડેનગવાંપયસ્તુવ્યોષાદ્રસાલઃપરિપાકમેતિ ॥

શંખસ્યચૂર્ણેનહયારિનારીપયોદધિક્ષીરમુપૈતિપાકં ॥૩૪॥

અર્થ—ગાયના દુધના અજીરણ ઉપર ઉના મંડ (રાખ) દેવો, અને કરીના અજીરણ ઉપર શુંઠ, મરી, ને પીપરના ચૂર્ણ ને આપવું. અને ભેંશનું દુધ, દહીં ને છાશના અજીરણ શંખ ના ભસ્મથી પચત થાય છે. ૦

શુંટીસતીનસ્યચનાગરંગંજંવીરયોઃકોદ્રવકોનિહંતિ ॥

જિરામિરાચંદનગૌરિકાભ્યામભ્યેતિતજ્જાઅપિયેવિકારાઃ॥૩૫॥

અર્થ—વટાણાના અજીરણ ઉપર શુંઠ, ને જંબીર, નારંગી ના અજીરણ ઉપર કાંદા, અને કાંદાના વિકાર ઉપર જીરું, તી-ખાં, ગેરૂ, એથી નાશ પામે છે.

શુંટીસપથ્યાલવણેનસાર્ધદેયાશકૃત્તદ્વિદલેવિકારે ॥

અજીર્ણમાત્રોપિહિતંભવેતજ્જંવીરનીરેણયુતંપ્રદદ્યાત્ ॥૩૬॥

અર્થ—દ્વિદળ (દાળોનાં) અન્નના અજીરણપર શુંઠ, હી

* ઉપરના માંસ મત્સ્ય ભક્ષણના અજીરણ માટે જે શ્લોકો-કા, એ આજના હિંદુ કહેવાતા ગુજરાતિ આર્યોને ઉપયોગના થોડા છે. માટે લખવા ન જોઈએ. પણ, આ પ્રાચીન ગ્રંથ તુ-લક થાય માટે તેમ કર્યું નથી.

મજ, ને મીઠાનુ ચૂર્ણ દેવું અથવા ડાઘ પણ અજીરણ માલ ઉ-
પર શું હીમજ ને મીઠાનુ ચૂર્ણ લિંબુ રસમાં દેવું.

વટોવેસવારાલ્લવંગેનફેનીતથાપર્પટઃશિશુવિજેનયાતિ
કળામૂલતોલજ્જકાપૂપશંઠ્યાવિપાકોભવેચ્છકુલીમંડ્યોશ્ચ ॥૩૭॥

અર્થ—વડાના અજીરણ ઉપર વેસવાર. (પૂરણ અગર રા-
ઇતું) ને રેણીના અજીરણ ઉપર લવિંગ, પાપડના અજીરણ ઉ-
પર સરગવાનાં બીજ, લાડવાના અજીરણ ઉપર પીપરીમુળ, અ
ને ધારડાં, ફુલવડાં ને પુડલાના અજીરણ ઉપર શું આપવી.

શ્વાવિદ્વોધાગંડકાશ્ચિત્તૈલાદયાવક્ષરાત્કોલકુર્માદયોપિ ॥

મૌદ્વાપૂપાત્પાપસંયાતિપાકંસામુદ્રસ્યાપ્યારનાલંસુખાય ॥૩૮॥

અર્થ—શીયાળ, ઘા, ગંડું, જરખ, એના માંસના અજી-
રણ ઉપર તેલ, અને કુકર, કરચલો, ઇંદ્યાદિના અજીરણ ઉપર
જવખાર અને દુધના અજીરણ ઉપર મગનું અન્ન, મીઠાદિકના
વિકારપર કાંજ દેવી.

તપ્તંતપ્તંદેમવાતારમગ્રૌવારંવારંક્ષિપ્તમંભૈસ્યથૈવ ॥

પીત્વાતોયંદીર્ઘકાલોપપન્નમંભોજીર્ણશીઘ્રમેવજહાતિ ॥૩૯॥

અર્થ—ઘણા દિવસના અજીરણ ઉપર સોનુ અથવા રૂપુ
તપાવી લાલ કરી, તેને પાણીમાં જામી, તે પાણી પીવા માટે આ
પવું.

કુષ્માંડકંચિત્તપૂંગીફલેચકર્કોટકીચિત્તપુસીફલંચ ॥

નિહંતિસઘોહિકરંજવીજરસંતથાવારુણિમૂલમેકં ॥૪૦॥

અર્થ—સાકર, ડાળું, સોપારી, કાંકડી (ચીબડાં) કંટોલાં
એના અજીરણને કરંજના બીજ નાશ કરે છે. તેમજ ઇંદ્રાવ-
ણાનાં મુળ પણ.

પટોલર્વિવીફલકારવેલ્લંધુદ્રાફલાનાંતુવ્રહ્મફલાચ ॥

વાર્તિકજંવારુણીમૂલમેકંસદ્વાચકર્કોટકકર્કટીચ ॥૪૧॥

અર્થ—પંડોળાં, જુમખડાં-ગલકાં, કારેલાં, અને ખારીક

ફળનાં વૃક્ષ, એના અજીરણ ઉપર રીંગણી, ઈંદ્રાવણનાં મુળ,
કાકડી ને રાયત, અથવા કંટોલી દેવી.

પિચ્છલાચફલપત્રધોલિકાવત્સમક્ષકમથશિતુપાત્રિકા ॥

મેધનાદધુજગોપ્પરાજિકાફંજિકાચ્ચશનજેહિવિકારે ॥૪૨॥

અર્થ—મોચરસ, સેંમળાના ફળ, પાન, ને ડાડવાં એ પ-
દાર્થ જરૂર ને નારના માંસના અજીરણને પચન કરે છે, અને
મરગવાના પાનને તાજળાં નાગરવેલ, રાઈ, ફાંગ (ખાંગ) એના
અજીરણ ઉપર ફાંજી, દહીં, ખેરનો ઉકાળો, અથવા તાડનું દુધ
(નીરો કે તાડી) પચન થવા માટે દેવું.

મૃગસપાંસશ્રમજાનુકૂલવ્યવાયજાતેશયનંપ્રવાતે ॥

ક્ષીરોપણાસૈંધવસાધિતંતુછાગાંડમુક્તંતદિહૈવયુક્તં ॥૪૩॥

અર્થ—શ્રમાજી ઉપર મૃગનું માંસ; સ્ત્રીગમનાજી ઉપર
પવન સાથે રાયત કરવું, અથવા દુધ, મરી, સૈંધવ, એથી તયાર
કરેલ શીનીનો આંડ દેવો. (અગર દુધ, સાકરને ધીનો કઢો
એલચી, જાયફળ ને કેશરી, એ દેવું.

સ્નેહાજીર્ણરોગીનાંમૃદ્ધચૂર્ણહન્યાન્મુક્તોહંતિવૈરેચકાણાં ॥

માપડર્યાનિંબુમૂલેનપાકંચિંચામુચત્યમ્લતાંચૂર્ણયોગાત્ ॥૪૪॥

અર્થ—સ્નેહ (ધી, તેલ ચરબી, અસ્થિ તેલ વગેરે) પ-
દાર્થના અજીરણ ઉપર નાગર મોથ; અડદના અજીરણ ઉપર
લિંબુનું મુળ; અને આમલીના અજીરણ ઉપર ચુનો દેવો. આ
ચુનાથી ખરાશ નાશ પામે છે.

કોષાંબુપિષ્ઠાન્નમ્બોહેદેયંપ્રયાલમજ્જાસિદ્ધમેવપથ્યં ॥

માત્સ્યેતુમાકંદફલંનિહંતિગોધૂમકંકર્કટિકાનિહંતિ ॥૪૫॥

અર્થ—પિષ્ઠાન્નના અજીરણ ઉપર ઉનું પાણી; અને આં-
ખાની ગાંઠલીના અજીરણ ઉપર પંજી તેમજ. અને માછલાના
અજીરણ ઉપર કેરી રસ, અને ઘઉંના અજીરણ ઉપર કાકડી દેવી,

સઘઃપ્રિયાલંબિનિહંતિપથ્યામધ્વન્નજીર્ણેપિવદંતિપથ્યા ॥

પિંડાલુકઃકોઙ્વપાકકારીચંડસ્તુમાષાન્નવિકારહારી ॥૪૬॥

અર્થ—ચારાળી અને મદ્દત્રના અહરણ ઉપર હીંમળ, ને કાંકાના અહરણ ઉપર ચેત રતાણુ. અને અડદના અહરણ ઉપર સાકર આપવી.

મુખંદહ્મતેત્તૂર્ણકેનપ્રમાદાતયદાનાગવલ્લીદલસ્યેનપુંસઃ ॥

સિતાતૈલસૌવીરકૈસ્ત્ત્વિવૃત્તિઃપૃથક્તસ્યગંડુષ્ણવોપદિષ્ટઃ ॥૪૭॥

અર્થ—પાનમાં ચુનો વધારે થઈને મોઢું આવી જાય, તે તે પર સાકર, તેલ, કાંજી, એ આપવાં; અથવા કાંજીનેજ મોઢામાં રાખવા આપવી.

ઉષ્ણેનશીતંશિશિરેકવોષ્ણંઆમ્લેનચક્ષારગણોગુણાદ્યઃ ॥

સ્નેહેનતીક્ષ્ણંવમનાતિયોગેસિતાહિતાસ્યાદિતિકાશિરાજઃ ॥૪૮॥

અર્થ—ઉષ્ણ (ગર્મ) ઉપર શીત, ને શીત (થંડાઈ) ઉપર મંદોષ્ણ; ખટાસ, ઉપર ક્ષાર, તીખાસ ઉપર સ્નેહ (ઘી, તેલ, દુધ વિગેરે ચીકણતા); અને બહુ ઉલટી ઉપર સાકર દેવી. એવા કાશિ રાજાનો મત છે.

વમનવસ્તિવિરેચનભેષજંયદિહકર્માનિજંકુરુતોચ્ચિલં ॥

તદિહવિશ્વયવાસકસાધિતંપિવતપાચનકંરજનીમુખે ॥૪૯॥

અર્થ—વમન, અસ્તિ (પીચકારી) વિરેચન (રેચ) ઇત્યાદિ લેવાની યેલાં આગલા દિવસની રાત્રે શુંક, ધમાસાનો કુવાથ પાચન માટે દેવો.

શીતોદકંનસ્યગદાપહારિનારીપયશ્વાંજનરુદ્ધનિવારિ ॥

રાલોદકંધૂમગદેપુશસ્તંધાલીફલંચાત્તિવિરેચનાર્તૈ ॥૫૦॥

અર્થ—શીતોદક (થંડુ પાણી), નાશારોગ નાશક; સ્ત્રી દુધ, અંજન વિકાર ઉપર; ધૂમ વિકાર ઉપર રાણનું પાણી, અને રેચ ઉપર આંબળાં દેવાં.

શ્રવણપૂરણજેતિલતૈલજંશ્રવણપૂરણમેવમુખંવિદુઃ ॥

કવલજેપુગદે^૧થકારયેત્કવલમાર્દ્રકજદ્રવસંયુતઃ ॥૫૧॥

અર્થ-કર્ણના વિકારમાં કાનમાં તેલ નાખવું; અને દંત રોગ ઉપર આદુના રસ સાથે કવળ ધારણ કરવો.

મદયતિનહિમઘંજાતુચેત્પીતમઘઃપિવતિઘૃતસમેતાંશર્કરામે
વસઘઃ॥અથઘનમધુકૈલાકુષ્ટદાવ્યૈલવાલુપ્રગટિતકવલાસ્યે
મઘગંધોપિનસ્યાત્ ॥૫૨॥

અર્થ-મધપાન કરવાથી અમલ આવે નહીં તો તેપર ધી, સા કર દેવી, અને મધથી બાલુજ માદક ગુણ થયો તો નાગર મોથ, જીંઠી મધ, એલચી, કોષ્ટ કોલિંજન, દારૂ હળદર એનું ચૂર્ણ મુખમાં રાખવું એટલે મધનો વાસ પણ આવતો નથી; તો પછી કેફતો ક્યાં રહે.

માષામૃતાંભોધરકટ્ફલાનાંચૂળંયથાપૃર્વાવિવાર્ધિતાનાં ॥

વિમર્ઘવક્રેઘૃતમાશુહંતિસુરારસોનાદિજમુગ્રગંધં ॥૫૩॥

અર્થ-અડદ, ગળો, નાગરમોથ, કાયફળ, એ પદાર્થો એક થી વધારે વજન ઉત્તરોતર લઈને, તેની (મધમાં) ગોળી કરીને મોઢામાં રાખવી; એટલે મધ સખંધી ખરાબ ઘાણવાળો, ને લસણની ઉચ્ચ ગંધનો મુખ શ્વાસ આવતાનો નાશ કરે છે.

કુસ્માંડકસ્યસ્વરસોગુડેનપીતોમદંકોદ્રવર્જનિહંતિ ॥

પયોનિપીતંસિતયાસમેતમુન્મત્તમત્તત્ત્વમપાકરોતિ ॥૫૪॥

અર્થ-કોદાના મદ ઉપર સાકર કોળાના રસમાં મધ નાખી ને દેવો; અને ધતુરાના મદ (કેફ) ઉપર કુધ, સાકર નાખી તે પ્રાશન માટે દેવું.

ઘ્રાત્વાસ્વકક્ષાંવિપિનોપલંવાસંપ્રાશ્યકિંચિલ્લવળંનરોવા ॥

શીતાંબુપીત્વાચુલકેનવાપિપ્રસલ્યપૂંગ્મીમદમુજ્જહાતિ ॥૫૫॥

અર્થ-સોપારી લાગે છે તે ઉપર આપણી રાખ, અથવા વગડા પથર સુંઘાડવો; અથવા ઘુંટડાથી થંડ પાણી પીવું (અને મુખપર છાંટવું) એટલે સોપારીના મદ ઉતરશે.

સૈંધવાંતિકદુધાન્યજીરકૌર્દાડિમીરજાતિરામઠકાન્વિતૈ : ॥

પાચનોથજઠરાગ્રિદીપનૌવેસવારનદિતોમનીષિભિઃ ॥૫૬॥

અર્થ—સીંધા લુણ, શુઠ, મરી, પીપર, ધાણા, જીરૂ, દાડ-
મ છાલ, હળદર, ને હીંગ (શકલ) એ પદાર્થ નાખીને કરેલ વે-
સવાર (પુરણ) તે પાચક ને જઠરાગ્નિને વધારનાર છે.

ગુડમધુકાંજિકતકવિભાગાસ્યંદ્વિગુણાસ્તુયથોત્તરમેત્તે ॥

ગ્રીણિંદેનાનિચધાસ્યસમૂહેસ્થાપિતમેતદુશંતિહિસૂક્તં ॥૫૭॥

અર્થ—ગોળ, મધ, કાંજ ને છાશ એ પદાર્થ બમણાં ૫-
ઢિથી લઈને એકત્ર કરી ત્રણ દિવસ ચોખ્ખા વિગરે અનાજના
દગલામાં પુરી મુકવું, (તેમ સિદ્ધ થાય) તેને સૂક્ત કહે છે.

સૂક્તમુક્તમપિતદ્વહુભેદંહંતિસર્વામિદમાગજસ્વેદં ॥

યન્નયાત્રગદિતંમધુસૂક્તંતદ્વિપર્ગભિરપિપાચનમુક્તં ॥૫૮॥

અર્થ—સૂક્ત (સુરકા) રૂપીઆએ અનેક તરેહના કહેલા
છે, તે સર્વ આમ (કાઠા આદિમાં કચાસ રહેલી તે) પાચક છે, જે
મેં આંહી મધુ સૂત્રમ કહ્યું તેજ વૈધાએ પાચક કહેલ છે.

યાવૈમુનીનામનવઘપદ્યાશ્રીકાશિરાજેનશિશોઃસુખાય ॥

સ્ફુટીકૃતાર્જીર્ણવિષામહંતીજીયાચિરાયામૃતમંજરીયં ॥૫૯॥

અર્થ—આ અજીર્ણ મંજરી, જેમાં સારાં પદો ચોળેલાં છે
એ અજ્ઞા લોકને મુખ કરવા માટે કષ્ટકારક અજીર્ણના નાશ ક-
રનાર એવી આ “અમૃત મંજરી” રૂપથી ધણા દિવસ લોકમાં
રહેલો.

સમાપ્તાર્જીર્ણમંજરીયં.

(૧૮)

પરિશિષ્ટ.

સર્વ પ્રકારના અજીર્ણ ઉપર.

દેશી ઉપાય.

“પ્રાણેશ્વરિશ્રિતતમેવદર્કિવદામિતત્કાંતમોકિમુ
મૃગાક્ષિયદશિકારી॥સમ્યકશૃણુપ્રણયિનિપ્રણયનશૃણોમિ॥
સ્વાદેત્સાર્નિબુરસસૈંધવસ્રગ્ચેરમ્ ॥

અર્થ—હે રત્ન કળાપતિ! મને સારાએ ભુખ લાગતી ન-
થી એના કાંઈ ઉપાય કહેશો? લોલિંબરાજ—ઓ! પ્રાણપ્રિયા
લીંબુનો ને આદુનો રસ સમભાગે કરી તેમાં તેટલુંજ સીંધાલુણ
મિશ્રિત કરી જમવાની અગાઉ લેવું એટલે અગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય
છે. (આની અવેજમાં આદુનું અથાણું ખાવામાં લેતાં ચાલશે.)

હિંગ્ગાષ્ટક ચૂર્ણ.

હિંગુવ્યોષાજમોદાદ્વિજરણલવણપ્રાકમ્બજેત્સાજ્યમુક્તં
કુર્યાજ્જાજ્વલ્યમાનંજ્વલનમનિલજંગુલમંમેતન્નિહંતિ ॥

અર્થ—શેકલ હિંગ, શુંડ, મરી, પીપર, અજમા, જીરું
સાહુજીરું ને સૈંધવ, એટલાંવાંનાં સમાન ભાગે લઈ ચૂરણ કરીને
ભાજન પેટેલાં ધીમાં કાલવીને દેવું. એટલે અગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય
છે, ને વાયુ ગાળો મટે છે. આ ફાકીને “હિંગ્ગાષ્ટક ચૂર્ણ” ક-
હેવાય છે.

લસણાદિ થેપલી અગર ગાલી.

લથુનજીરકગંધકસૈંધવત્રિકટુરમઠચૂર્ણમિદંશુભમ્ ॥
સપદિનિબુરસેનવિષૂચિકાંહરતિભોરતિભોગ-વિચક્ષણે ॥

અર્થ—લસણ, જીરું, ગંધક, સૈંધવ, ત્રિકટુ (શુંડ, મરી, પીપર)
ને શેકલહીંગએટલાં ઔષધોનું પારીક ચૂર્ણ કરીને લિંબુના રસના
પટ આપી ગાળીઓ કરી રાખવી. કે તેની થેપલીઓ અગર

પડીઓ ખમાવવી. ત્યાર બાદ તેને છાંએ મુકવી, લેવી. પછી તે અજીર્ણ વિસૂચિકા અને આનાહ, આદમાન, અને પેટની ચુંક વિગરેમાં શેકીને, કે તેમજ લેવી એટલે આરામ થઈ, જાહાડો પણ મટે છે.

ઈંગ્રેજ ઉપાય.

આમ્લપિત્તાજીર્ણ ઉપર.

પ્રથમ એક ઉલટી અગર જાહાડાનો રેશ લેવો. પછી શુંઠ, કલુંઓ, ને શોડા (તેના બદલામાં સાજીખાર, કે ચોખો પાપડીઓ ખાર ચાલશે), એ ત્રણ જણશેા સરખે ભાગે લઇને ખાંડી ચુરણ કરવું. પછી તેમાંથી નિત્ય ૦૧-૦૧ રૂપીઆ ભાર સાંજ સવાર લેતા રહેવાથી; અજીર્ણ, આમ્લપિત (છાતી ને ગળામાં જળ જળ બળે છે, ને કેટલાકને ખાટા ધચરકા આવે છે તે), આંતરડા ની નબળાઈ ને મંદાગ્નિ ઇત્યાદિ મટે છે. અગર

મરી અને કરીઆતાની પાદડી ઉપર પ્રમાણે લેતા રહેવું અગર—

પેપસીન (વારાહ આંત્રસત્વ) અને પીપરીનને વજનથી લેવું. જમવા પછી પેટમાં દુખાવો થતો હોય તો “બીસ્મથ સબ નાઈટરાસ” વજનથી લેવું. અને પંછી બાર્ક, લોહ, જેર કાચલાં વગેરે બળદાયક દવા વજનથી લેવી જારી રાખવી. છેવટ દાકતર કે વૈદની સલાહ લેવી. એજ.

જાહેરખબર!

—❧—

આ નીચે લખેલાં ઐષધો એ મારી પાસેથી અને મારા મિત્ર વૈદ્યો કનેથી સસ્તી કિંમતે ને સરસ ખનાવટનાં મળશે.

રૈધ્યભસ્મ, તામ્રભસ્મ, લોહભસ્મ, (ગજવેલની ખાખ), ખંગભસ્મ, મંદુરભસ્મ, મૌકિતકભસ્મ, જસ્તભસ્મ, પ્રવાળ ભસ્મ, વશંતની માત્રા, યોગરાજ ગુગુળ, કેશોરમુગુળ, ચંદ્રપ્રભા, ત્રીફળાગુગુળ, શંખવટી, જવરાંકુશ, અગ્નિરસ, અહર્લકુંડક, આનંદભૈરવ, ખાળાગાળી, ખાળસોગઠી, સુદર્શનચૂર્ણ, શીતાપલાચૂર્ણ, હિંગવાષ્ઠકચૂર્ણ, પાચનચુર્ણ, રાજરોહડો, કસ્તુરી, ભીમશની બરાસ, ગળોનું સત્વ, સ્ત્રીઆને ખાવાનું બભીશું, (અષ્ટવર્ગ પ્રતિનીધી); અને કાઠનન વિગરે ઈંગ્રેજી દવાઓ.

એમાંથી જે જેને જોઈતી હોય તે તેણે નીચેની સહીવાળે સરનામે માહીતિ મેળવી મંગાવવી.

એ શિવાય, દાહાડવો, એકાંતરીઓ, ને તરીઓ, એ આદિ દરેક પ્રકારના તાવ, ચાંદી, ચિરશેટક, ધાતુવિકાર ને નબલાઈ; અને સન્નિષાત, પાંકુ, સુવારોગ ને ખાળરોગ, એ વિગરે રોગ જેને હોય, તેને પણ થોડ્ય ઘટતો ઠરાવ કરી થોડા દિવસની અંદર મટાડવામાં આવશે, એજ.

વૈદ્ય. મયારામ મુંદરજી.

નિવાસ. કુંડલા—કાઠિઆવાડ.

